

Colecția prof. drd. IZABELLA KRIZSANOSZKI

4868

Obiceiuri legate de naștere la românii și italienii meridionali

Impus în terminologia de specialitate de Arnold van Gennep, conceptul **rit de trecere** desemnează ceremonialul care însoțește orice schimbare (de loc, de situație socială, etc) survenită în starea unui individ. Fiecare modificare în viața unui individ comportă acțiuni și reacțiuni între sacru și profan ce trebuie supravegheate, reglementate, astfel încât insul și societatea să nu aibă de suferit. Nașterea, pubertatea, moartea-fenomene naturale și căsătoria-fenomen social-au și o dimensiune culturală, fiind marcate, în toate culturile, prin rituri sau ceremonii care pot să difere ca mod de realizare practică, dar vizează același lucru: trecerea ființei dintr-o situație determinată la o altă situație determinată.

A. van Gennep pune în evidență, așadar, universalitatea pattern-urilor, a structurilor mentale concretizate în rituri cu o secvențialitate fixă, indusă de o funcționalitate unică. Vom încerca să ilustrăm această idee referindu-ne la o etapă a existenței individuale-nașterea. Vom surprinde comparativ aspecte din două societăți tradiționale- cea românească (cu referiri la zona Chioar) și cea din Italia meridională-pentru a pune în lumină funcția universală a riturilor de trecere. Date esențiale despre obiceiurile celor două spații culturale ne-au fost furnizate de studiile lui Simion Florea Marian, de monumentală lucrare **Grăul, etnografia și folclorul zonei Chioar**, respectiv de cercetările etnologului italian Ernesto de Martino, expuse în volumul **Sud e magia**. Materialul documentar ce stă la baza volumului demartinian a fost cules de autor între anii 1950 - 1957, în regiunile Puglia, Lucania, Calabria.

Nașterea reprezintă trecerea din lumea neagră, necunoscută, în lumea albă, cunoscută. Ea este marcată prin rituri de anticipație (pentru a avea copii sau pentru a purta bine sarcina) și prin rituri postceremoniale (pentru a apăra copilul de deochi). Gândirea tradițională nu conține preocupări pentru „lumea neagră“ din care vine

Foto: Colecția F. Săteanu, Portret de copil

Cine greșește, plătește.

Toți tâlharii și răii
Au noroc la ce-or gândi.
Io, pruncuț de omenie,
Am noroc la sărăcie.

(Covaci Pătru a Cracului,
Călinești)

4869

M-o mânat mama la moară
Să culeg mohor în poală
Să-i dau mândrului să moară.
O' să moară, o' să pieie,
O' să zină să mă ieie.

4870

Mult mă-ntreabă urātu,
Fac togmală cu mândru?
Urât, nu te-nteresa,
Fac togmală da o ba.
Eu togmală de oi fa',
Și pe tine te-oi chema.

(Baten Ioana a lui Florea,
Berbești)

4871

Băte-l, Doamne, pă popa,
Verde mi-o legat lumea.
Nu mi-o legat pă o zi,
Că pă traiu ce-oi trăi.
Nu mi-o legat-o pe-o noapte,
Mi-o legat-o pân-la moarte.

Baten Ioana a lui Florea,
Berbești

4872

Vai, săracu mândru meu,
Toată ziua lucră greu,
Sara zine unde-s eu.
Tătă ziua lucră verde,
Sara zine și mă vede.

(Baten Ioana a lui Florea,
Berbești).

4873

Supărarea, ard-o focu,
Tăt la mine-și cată locu.
Gândești că io i-s norocu.
Du-te, supărare-n cîmp,
Și mă lasă mai la rând.
Io de când m-am apucat,
Nici un pic nu m-ai lăsat.
Că de-am ieșit pân-afară,
Tăt după mine-ai fost iară.

4874

Supărarea și doru,
Doamne, rău strică omu.
Și pă mine m-o străcat,
Numa cu ochi m-o lăsat
Să nu mă-mblătesc de gard.

4875

Fata care n-are mamă,
Să cunoaște pă năframă.
Năframa i-i destrămată
Și trăie tăt supărată.
Năframa i-i mohorâtă
Și la față-i veștezată.

4876

Măritatu nu-i năroc,
Că bărbatu-i zbici de foc.
Măritatu nu-i tigneală
Că bărbatu-i zbici de pară.

4877

Săracile fetele,
De-ar muri cu tătile
După cât li-i binele.
Una, două, au năroc,
Celelalte mărg în foc.
Una, două au tigneală,

copilul; această lume nu are nici o implicație asupra destinului noului - născut. Întreaga atenție e îndreptată spre „lumea albă“, de aceea dominante sunt riturile de integrare, pentru a i se asigura noului sosit o integrare perfectă în această lume. De Martino remarcă o serie de practici legate de căsătorie, în general, și de noaptea nunții, în special. Astfel, mirii nu trebuie să-și introducă mâinile în agheasmatar; se poate întâmpla ca operatorii magici să dizolve în apă pulbere vrăjită, pentru a împiedica desfășurarea normală a actului sexual. Patul nupțial nu trebuie privit de nimeni, decât de socri, care îl și pregătesc, ascunzând sub pernă obiecte magice (foarfece, sare, boabe de grâu, etc). S. Fl. Marian notează obiceiul mirilor de a se privi prin salbă, „ca să facă copii frumoși“. Patul e așternut de nună. Sub pat se pun câțiva măracini, simboluri ale greutăților vieții, iar în cămară diferite unelte agricole (sapă, furcă, topor, coasă) și casnice (furcă, fus), ca tinerii să-și aducă aminte și în acele clipe fericite de munca ce-i așteaptă. Dorința de a avea copii e generală și în Chioar, cu toate că s-au semnalat cazuri (rare) în care diferite practici se făceau tocmai pentru a întârzia sau chiar a împiedica sarcina. Copiii, încă înainte de a se naște, sunt expuși anumitor riscuri, care pot fi anulate sau atenuate măcar prin diferite practici magice. Există o serie de acte pe care femeia însărcinată trebuie să nu le facă. În Italia, pentru ca să nu nască copilul cu cordonul ombilical strâns în jurul gâtului, viitoarea mamă nu are voie să treacă sub căpăstru sau să țină un scul de lână în jurul gâtului. Pentru a naște ușor, se descoase puțin haina mamei sau așternutul ei. Riscul apare unde și când nici nu e prevăzut; de exemplu, când femeia însărcinată se roagă

Foto: Colecția F. Săteanu, Portret de copil

în biserică în fața icoanei Maicii Domnului, ea trebuie să murmure următoarea formulă:
„Frumoasă ca tine, dar din carne și oase și cuvânt ca și mine“.
Există și la români o serie de credințe legate de această stare binecuvântată. Ca o femeie însărcinată să facă lesne, de câte ori mătură ia gunoierul în poală și-l

Nevoia te învață și ce nu ți-i voia.

aruncă zicând: „*Cum arunc gunoiul acesta de iute, așa să și fac de lesne!*“. Femeia care va culege surcele în poală va avea copil cu pete pe corp, iar dacă surcelele sunt ieșite din rindea, copilul va avea părul creț. Ea nu are voie să dea nimănui apă, pentru că nu va putea naște până ce acela nu-i va da apă de băut din pumni. Nu e bine să mănânce poame îngemănate, căci va face copiii gemeni; nici să guste din măr rupt, că face copilul cu semn. Nu trebuie să se uite lung la oamenii sluți, orbi, șchiopi-pentru a nu i se transmite copilului aceste însușiri. Nu i se permite să treacă peste o funie, că face copilul cu „buricul pe după grumaz“. Interdicțiile superstițioase (desigur mult mai numeroase) sunt cunoscute și în satele chiorene. Notăm doar faptul că grija pentru o naștere ușoară se manifestă încă în ceremonialul nupțial. Astfel, în Preluca Veche, înainte ca mireasa să plece la cununie, i se strecoară după gât, sub haină, semințe de in, spunând: „Așa să nască de ușor cum alunecă semințele de in.“

O serie de preocupări magice se referă la ghicirea sexului copilului. Astfel, în comunitățile tradiționale din sudul Italiei, femeia însărcinată e întrebată, neașteptat, de ce are mâinile murdare; dacă ea se va uita mai întâi la palme, copilul va fi de sex femeiesc, și invers. Sau, într-o oală se pune la fiert un anumit tip de macaroane, făcute în casă și se observă felul în care se dispun acestea în apă clocotită: vertical (băiat) sau orizontal (fată). Românii cred că femeia care poartă mai greu va naște băiat, care poartă mai ușor va naște fată. În Chioar, însemnătate deosebită în acest sens are visul: dacă femeia visează cocoș va avea băiat, dacă visează găină va avea fată. Nou născutul e predispus, de asemenea, unor riscuri; mai târziu, apariția dinților, creșterea unghiilor și a părului, întârzierea, prima sa ieșire din casă, constituie tot atâtea momente de trecere de la o condiție la alta, comportând, deci, instabilitate, nesiguranță, lipsă de imunitate la eventualele acțiuni maligne direcționate împotriva sa. Astfel, la italienii meridionali, copilul va fi salutat de vizitatori cu formula: „Să crești în numele Sf. Martin!“ (sfântul abundenței și al vigorii)- pentru a-l proteja de incontroleabile impulsuri invidioase și în același timp pentru a o asigura pe mamă de corectitudinea intențiilor: prima baie va fi efectuată în apă caldă amestecată cu vin, sau chiar în vin. La români, moașa toarnă deasupra copilului apă rece, ca să fie „nesimțitor și târziu la frig“. În unele locuri se pune un fir roșu la ușă, pentru a preîntâmpina deochiul (rit de apărare). În prima ciupă se pun obiecte ce diferă de la sat la sat: ban de argint, busuioc, pâine, zahăr, bujor, lapte, agheasmă, etc.) În ceea ce privește zona Chioar remarcăm importanța deosebită a „moașei de coșarcă“ - cea care îndeplinește toate actele rituale cerute de tradiție. Nu numai copilul are nevoie de protecție, dar și mama acestuia. Cel mai adesea pericolul vizează laptele matern. Credința în raportul placentă-lapte este foarte răspândită în Lucania. Placenta e cufundată de mai multe ori într-o apă curgătoare, în același timp pronunțându-se de trei ori o anumită formulă, în vederea asigurării abundenței laptelui. Laptele poate fi furat prin diverse modalități, voluntar sau involuntar (de ex. prin ștergerea gurii copilului, murdară de lapte, cu o batistă a unei vizitatoare). Privirea invidioasă, chiar de natură erotică, poate seca laptele. Mai mult, există

Celelalte mărg în pară.
Decât măritată rău,
Mai bine-i în copârșeu,
Și-ngropată-n timeteu.
Îngropată-n grădinuță,
Aproape de-a ei măicuță.

4878

Care prunc n-are năroc,
Tăt să moară mititioc,
O de pară, o de foc,
O să nu sie deloc.

4879

Mândră floare-i nărocu,
Nu să face-n tăt locu,
Ci să face pângă vale,
Cine-l află, bine-i pare.
Să-l gădesc, măicuță, eu,
Nu m-ar bate Dumnezeu.
Nărocu când s-o-mpărțit
Io-am fo'-n lume prăpădit.
La toți le-o-mpărțit cu sacu,
Mie mi-o rămas cu acu.

(Baten Ioana a lui Florea,
Berbești).

4880

Mândruluț, de mi-i lăsa,
Saie-mi ochii de-oi zdera,
Nice nu te-oi blăstăma
Numa atâta mi-oi zăce:
Cămeșile cele largi
Făcute din patru lați
Să putrădească subt tine
De lacrimi și de suspine.
Cocia cu patru roate
Tăt la doctor să te poarte.
Cocia cu patru cai

Cu o sută de gânduri rămâi tăt dator.

Să te poarte la șpitai.
 Patru boi ca păunii
 Să-i petreci cu doctorii.
 Patru mii de lei în pungă,
 La doftor să nu-ți ajungă.
 Când îi gîndi că ți-i bine,
 Șesă doctori lângă tine.
 Tri la cap, tri la picioare,
 Să te-ntrebe ce te doare.
 Doi îți spuie gradurile,
 Patru-ți facă leacurile.
 Când îi si mai sănătos,
 Să nu iei un pai de jos.
 Când îi si mai în putere,
 Afară să nu poți mere.
 Clopu tău cel înștrutat
 Să te uiți la el din pat.
 Să vadă ș-a ta măicuță
 Că-i blăstăm de la drăguță.
 Să vezi, măi mândrule, bine
 C-aiesta-i blăstăm de mine.

(Codrea Ana a Pălăguții,
 Berbești)

4881

Codrule, frunză galbînă,
 Ie-mi doru de la inimă.
 Io de jalea codrului
 Și de doru mândrului
 Sufletu mi să topte,
 Multe zâle n-oi ave.
 Și de nu ne-om întâlni,
 Poate, mîndruț, c-oi muri.
 Tu-i muri de doru meu.

4882

Măieran de pe Cosău,
 Mă Gheorghe, drăguțu meu,
 Auzât-am că ți-i rău.
 Haida, șezi pă patu meu,

posibilitatea ca pisica sau câinele, mîncînd întîmplător din farfuria mamei, aceasta să piardă laptele. După credința poporului român, în primele șase săptămîni nu e bine să șadă cineva pe patul copilului sau pe așternutul mamei sale, ca acesteia să nu i se ia laptele. Din același motiv, lehuza nu va da cu mîna sa nici un lucru din casă, nici nu va trece peste apă. În toate cazurile de pierdere a laptelui, în ambele societăți tradiționale se recurge la puterea descîntecelor, murmurate concomitent cu îndeplinirea anumitor acte magice. De Martino atrage atenția asupra unui obicei foarte interesant, a cărui funcție este protejarea copilului de forțele malefice. Este vorba de „săculețele magice“, de formă dreptunghiulară, confecționate din stofă și asociate de țărani placentei, mai exact reprezentînd o continuare a acesteia. Săculețul se așază la gâtul copilului sau se prinde cu un ac de hăinuțele sale, fiind „botezat“ odată cu el. Săculețul „botezat“ al primului născut are virtuți particulare, fiind transmisibil celorlalți frați. Conținutul său poate varia de la o comunitate la alta: boabe de grâu, sare, piper, bucăți de ostie (toate în număr determinat, de obicei trei), un fir de păr al unui câine negru, figurine de sfinți, o bucățică de panglică, cruciulițe de paie, etc. Natura acestor obiecte nu e determinată definitiv. De exemplu, în perioada dentiției se adaugă dinți de vulpe. Săculețele nu se poartă doar în copilărie, ci în toate momentele importante din viața individului. Din păcate, de Martino nu detaliază acest aspect. Notează doar: „..... conținutul acestor săculețe magice e întotdeauna determinat de asociații tradiționale particulare, care se amestecă cu temele

Foto: Colecția F. Săteanu, Portret de copil

Îi drum lung de la vorbe la fapte.

sincretismului păgân-catolic. Așa, de exemplu, e clară conexiunea între panglică și posibilitatea de a lega (împiedicarea mersului prin magia nodurilor)... Caracterul deosebit, simbolic, al acestei panglici este dat de condiția pe care o implică obținerea ei. Panglica trebuie să fie „nemăsurată“, în sensul că i se cere vânzătorului să taie o bucată fără a o măsura. O variantă a „săculețului magic“ poate fi peticul de pânză nouă pe care, în Banat, moașa îl leagă într-un capăt al fașei copilului. Aceasta conține un ban de argint, tămâie, sare, usturoi - obiecte ce apără pruncul de Mama-Pădurii și de Moșul Codrului. Valoare de talisman putem atribui și „cămeșei“ cu care se naște, ce-i drept foarte rar, copilul. Românii din Macedonia cred că ea are puteri miraculoase, apărând viața purtătorului ei. În unele sate chiorene, placenta e socotită bună de leac, mai ales pentru bube. De Martino observă, pe bună dreptate, că momentele esențiale ale vieții individului sunt momente de criză ce pun în evidență labilitatea ființei sale. În acest context, magia are funcție protectivă: practicile magice ocrotesc individul de tot ceea ce înseamnă Negativ sau, dacă „răul“ s-a produs, pot măcar atenua efectele acestuia, ajutându-l pe individ să depășească criza provocată de manifestările Negativului și să-și regăsească echilibrul pierdut. Analizând structura obiceiurilor legate de naștere, la români și la italienii meridionali, constatăm similaritatea secvențelor componente. Acțiunile care însoțesc nașterea - început biologic și social - au, în ambele societăți tradiționale, același obiectiv, aceeași funcție: asigurarea atmosferei optime unui început de viață, unei înregistrări perfecte în destinul pământesc. Lucrarea noastră a vrut să fie o posibilă exemplificare a teoriei enunțate încă în 1909 de Arnold van Gennep despre recurența unei structuri de rit într-un număr infinit de situații.

Note:

- 1 Arnold van Gennep, *Riturile de trecere*. Editura Polirom, Iași, 1996
- Simion Florea Marian, *Nunta la români, Nașterea la români*. Editura Grai și suflet - cultura națională, București, 1995
2. Ernesto de Martino, *Sud e magia*, Feltrinelli, Milano, 1959 (ediția 1993)
3. Coord. Gheorghe Pop, Ion Chiș șter, *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, Baia Mare, 1983.

De-i muri, să mor și eu.
De-i trăi, oi nevedi,
Și laolaltă om si.
(Baten Măria)

4883

Frunză verde de cicoare,
Am un drăguț ca o floare
Ș-am întâles c-amu moare.
Nu știu, Doamne, cum aș
face,
Să mă duc să văd cum dzace.
Ș-am făcut cum am putut,
Și m-am dus și l-am văzut.
Sta cu fața la pământ,
Gurița-i ardea de vânt.
Sta cu fața la părete,
Gurița-i arde de sete.
Mori, mândrule, o' te scoală,
O-mi dă și mie din boală.
- Nice mor, nici m-oi scula,
Nici din boală nu ți-oi da.
Pleacă-te și mă sărută,
Și te du și te mărită.
Că și io m-oi însura,
La Paști când îi zăua mea.
Ție Ț-a cânta banda,
Mie mi-a zăce popa.
Ție banda din oraș,
Mie popa părăstas.

(Codrea Ana)

4884

Mândruluț, de când te-ai dus,
Tri flori în fereastră-am pus.
Io le-am pus și le-am udat,
Și tustrele s-o uscat.
Una prinde să înzie,
Ț-oi trimete, mândruț, ție.
Ți-o-aș trimete pă lună,
Luna mere câtilin,
N-a sosi-nt-on an deplin.
Ți-o-aș trimete pân stele,
Da stelele-s mânânțele,
Și s-a pierde printre ele.
Ți-o-aș trimete pă soare
Soarele-i înfocat tare,
Ie mminosu de la floare.

4885

Trimăsu-mi-o mândru carte
Pă poșta de la Orade.